

Rukopisne zbirke recepata u AKM institucijama u Hrvatskoj

Jezidžić, Paula

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:016321>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT
SVEUČILIŠNI PREDDIPLOMSKI STUDIJ KULTURA, MEDIJI
I MENADŽMENT

PAULA JEZIDŽIĆ

**RUKOPISNE ZBIRKE RECEPATA U AKM
INSTITUCIJAMA U HRVATSKOJ**

ZAVRŠNI RAD

MENTORICA: doc. dr. sc. Darija Kuharić

Osijek, 2023.

SAŽETAK

Ovaj završni rad tematizira rukopisne zbirke recepata u AKM (arhivima, knjižnicama i muzejima) institucijama u Hrvatskoj. Kroz provedena dva anketna istraživanja, prikupljene su informacije o rukopisnim zbirkama recepata u AKM institucijama u Hrvatskoj, a isto tako je izvršena usporedba s globalnim stanjem rukopisnih zbirki recepata u AKM institucijama diljem svijeta.

Kuharice predstavljaju knjige i publikacije koje sadrže recepte i upute za pripremu hrane. One mogu biti općenite i obuhvaćati različite kuhinje i jela ili specijalizirane, fokusirajući se na jednu specifičnu kuhinju. Kuharice u sebi sadrže pojedinačne recepte, koje se sastoje od detaljnih uputa za pripremu jela, uključujući popis potrebnih namirnica. Praksa zapisivanja recepata ima dugu povijest, a povjesničari vjeruju da su prvi recepti bili zapisani na klinastim pločama koje su pronađene u Mezopotamiji. Najstarija poznata kuharica je Mitekova kuharica, napisana u 5. stoljeću prije Krista, čime je Mitek postao prvi poznati autor kuharice. Do 16. stoljeća, rukopisne kuharice su imale veliku važnost u društvu i značajno su obilježavale povijest. No, u 16. i 17. stoljeću, rukopisne kuharice prestaju biti isključivo autorska djela i postaju sastavni dio svakodnevnog života. Domaćice i posluga često su bile te koje su pripremale hranu i postale su česti autori rukopisnih kuharica. Bez obzira na to je li kuharica djelo poznatog autora ili obične žene, u njima se često zapisivali i drugi detalji koji pružaju uvid u život autora.

Velike AKM institucije diljem svijeta često u svojoj ponudi imaju rukopisne zbirke recepata i kuharice. Neki od njih posjeduju zbirke specifične za određene narode, dok druge institucije kroz rukopisne kuharice žele prikazati život žena u određenim vremenskim i kulturnim okolnostima. Međutim, situacija u Hrvatskoj nešto je drugačija i često je izazovno pronaći rukopisne zbirke recepata i kuharica. Iako postoji interes za ovim vrijednim kulturnim naslijeđem, takve zbirke često ostaju u obiteljskim arhivima i domovima. Rukopisne zbirke recepata, iako od iznimne važnosti za kulturnu baštinu, rijetko postaju dio stalne ponude AKM institucija.

Ključne riječi: rukopisne zbirke recepata, kuharice, AKM institucije, recepti

ABSTRACT:

This final thesis addresses the topic of handwritten recipe collections in LAMs (Libraries, Archives, and Museums) institutions in Croatia. Through two survey studies, information has been gathered about handwritten recipe collections in LAMs in Croatia, and a comparison has been made with the global status of handwritten recipe collections in LAMs worldwide.

Cookbooks represent books and publications containing recipes and instructions for preparing food. They can be general and encompass various cuisines and dishes or specialized, focusing on a specific cuisine. Cookbooks contain individual recipes, which consist of detailed instructions for preparing a dish, including a list of necessary ingredients. The practice of recording recipes has a long history, with historians believing that the first recipes were written on cuneiform tablets found in Mesopotamia. The oldest known cookbook is Mitek's cookbook, written in the 5th century BC, making Mitek the first known author of a cookbook. Until the 16th century, handwritten cookbooks held great significance in society and significantly shaped history. However, in the 16th and 17th centuries, handwritten cookbooks ceased to be exclusively authored works and became an integral part of everyday life. Housewives and household staff often prepared food and became frequent authors of handwritten cookbooks. Whether a cookbook is the work of a famous author or an ordinary woman, they often recorded other details that provide insights into the author's life.

Prominent LAMs worldwide often include handwritten recipe collections and cookbooks in their offerings. Some of them possess collections specific to certain cultures, while others aim to showcase the lives of women in specific time periods and cultural contexts through handwritten cookbooks. However, the situation in Croatia is somewhat different, and it is often challenging to locate handwritten recipe collections and cookbooks. Although there is an interest in preserving this valuable cultural heritage, such collections often remain in family archives and homes. Handwritten recipe collections, despite their immense cultural importance, rarely become a permanent part of LAM institutions' offerings.

Keywords: handwritten recipe collections, cookbooks, LAM institutions, recipes

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
2. ŠTO SU KUCHARICE?.....	2
3. POVIJEST RUKOPISNIH KUCHARICA.....	3
4. DOSTUPNOST RUKOPISNIH KUCHARICA U AKM U SVIJETU.....	6
4.1. The Library of Congress.....	6
4.2. Schlesinger Library.....	7
4.3. The Harvard-Yenching Library.....	8
4.4. Conrad N. Hilton Library.....	10
4.5. British Library.....	13
4.6. Deutschen Kochbuchmuseum – Muzej njemačkih kuharica.....	15
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	16
6. REZULTATI I RASPRAVA.....	16
6.1. Rezultati i rasprava anketnog istraživanja ponude AKM institucija.....	17
6.2. Rezultati i rasprava anketnog istraživanja "Rukopisne zbirke recepata u AKM institucijama u Hrvatskoj.".....	27
7. ZAKLJUČAK.....	29
8. POPIS LITERATURE:.....	30
9. PRILOZI.....	33

1. UVOD

U današnjem digitalnom dobu, gdje recepte i kulinarske savjete možemo pronaći na svakom koraku internetskog prostranstva, teško je zamisliti vrijeme kada su naše majke i bake oslanjale na svoje vlastite rukopisne kuharice. Dok su njihove kuharice bili tajni svjetionici u svakodnevnom kuhanju, današnje generacije imaju pristup beskrajnom bogatstvu recepata online.

No, što se događa s tim dragocjenim rukopisima? Dok su u prošlim vremenima rukopisne kuharice služile za mnogo više od pukog zapisivanja recepata, kako se one čuvaju i koriste u suvremenom svijetu? Ovaj završni rad istražuje fenomen rukopisnih kuharica, analizira njihovu važnost, te ispituje kako se one integriraju u današnje digitalno okruženje gdje je pristup informacijama lakši, ali i manje osoban. Kroz ovu analizu, pokušat ćemo bolje razumjeti vrijednost ovih rukom pisanih kulinarskih dragulja i njihovu ulogu u očuvanju tradicije i kulturnog nasljeđa. Nadalje, što ako želimo na taj način istražiti prošlost svoje zajednice, grada ili sela? Jesu li AKM institucije (arhivi, knjižnice i muzeji) spremne podijeliti takvo blago s nama i kako doći do tih rukopisnih kuharica? Kako pristupiti receptima iz prošlih vremena ako nemamo baku koja je vješto vodila svoju kuharicu?

Ideja za ovaj završni rad proizašla je iz vlastitog iskustva. Prije godinu dana, tijekom kolegija "Engleski jezik u kulturi 3", jedan od zadataka bio je da izaberemo najdraži recept iz rukopisne kuharice koje su pisale naše majke ili bake. Našla sam se pred problemom, jer što učiniti ako nemate takve kuharice u obitelji? Moj put vodio me do stare kuharice koju su moji roditelji pronašli u staroj kući predviđenoj za rušenje. Riječ je o kuharici staroj oko 70 godina i pripadala je nepoznatoj ženi po imenu Olga¹. Proučavajući njezine zapise, naišla sam na kratke bilješke koje su otkrile mnogo više od samih recepata - otkrile su mi njezinu svakodnevnicu i način života.

To iskustvo me potaknulo na istraživanje rukopisnih kuharica u AKM institucijama i pitanje koliko su takvi dragocjeni rukopisi dostupni onima koji žele na isti način zaroniti u prošlost i shvatiti kako su naši preci nekada živjeli.

¹ Rukopisna zbirka recepata sadrži preko 700 recepata te je detaljno opisana u knjizi *Štih i šmek: semantika privatnog* D. Kuharić (2023) u poglavlju pod nazivom „Bilježnica iz zelene kuće za rušenje“ (str. 151-166).

2. ŠTO SU KUCHARICE?

Kuharice su knjige i publikacije (novine, objave, stranice...) koje sadrže recepte i upute o pripremi hrane. Kuharice mogu biti općenite i pokrivati različite vrste kuhinje i jela ili se mogu specijalizirati za određenu kuhinju, prehrambene potrebe ili vrstu hrane (npr. vegetarijanska kuharica, slastičarska kuharica, kuharica s receptima za pripremu roštilja, itd).

U kuharicama se obično nalaze detaljni recepti koji opisuju sastojke potrebne za jelo, korake za pripremu, vrijeme kuhanja ili pečenja, te savjete o tehnikama i trikovima koji pomažu u postizanju ukusnijih rezultata. Kuharice su korisni resursi za kuhare, kako za početnike tako i za iskusne kuhare, jer pružaju inspiraciju i smjernice za raznovrsne obroke. Osim tiskanih kuharica, danas postoje i digitalne kuharice i aplikacije koje omogućavaju pristup receptima putem pametnih telefona i računala.

Rukom pisane ili rukopisne kuharice su tradicionalni oblik kuharica koji su ljudi izrađivali prije pojave tiskanih medija i digitalne tehnologije. Takve se kuharice pišu i danas ali samo kao privatne bilješke koje ostaju u domovima i obiteljima. Ove kuharice su obično osobni ili obiteljski zapisi recepata i kućanskih trikova koji su se prenosili s generacije na generaciju. Rukopisne kuharice imaju niz prednosti kao što su: osobni dodir, odabir omiljenih okusa, praktičnost, kreativnost i prilagođenost lokalnim namirnicama i okusima. Ovakve kuharice se smatraju bogatim obiteljskim i kulturnim naslijeđem, a često osim recepata uključuju i kratke priče, anegdote i podatke.

Zbog svoje vrijednosti i osobnog značaja, rukopisne kuharice i dalje ostaju široko rasprostranjene i bliske srcima njihovih korisnika usprkos digitalizaciji i tiskanim kuharicama.

3. POVIJEST RUKOPISNIH KUCHARICA

Iako postoje različite tvrdnje o tome koji su recepti bili prvi zapisani prema različitim izvorima, opće je prihvaćeno kako su najstariji poznati pisani recepti oni pronađeni na klinastim pločama pronađenim u Mezopotamiji. Neke od tih ploča se i dan danas čuvaju u Babilonskoj zbirci Sveučilišta Yale te su bile predmet istraživanja povjesničara i asirologa. Prema Winchester (2019)² tri takve ploče su iz otprilike 1730. godine prije Krista, a četvrta je oko 1000 godina kasnije. Sve ove ploče potječu iz mezopotamskog područja, koje obuhvaća regije poput Babilona i Asirije, današnjeg Iraka te dijelova Sirije i Turske. Recepti na ovim pločama su više popisi sastojaka a manje recepti sa svim uputama. Ipak najsačuvanija od starije tri ploče uključuje i recepte za 25 različitih juha i variva. Ostale dvije sadrže 10 recepata ali je zbog oštećenosti teško protumačiti same upute. Također poznati stari recepti su i oni s akademskih ploča iz južne Babilonije koji datiraju iz 1600. godine prije Krista. Kako tvrdi Dalby (2003) najstarija kuharica je Mitekova kuharica s kraja 5. stoljeća prije Krista, od koje nije puno sačuvano. Mitek (grč. Mithaecos) je bio starogrčki kuhar koji je unio u Grčku spoznaje o sicilijanskoj kuhinji. Prema različitim izvorima, Mitek je djelovao u Sparti, ali je zbog negativnog utjecaja bio protjeran, nakon čega je našao svoje mjesto u Ateni. Spominje se u Platonovom dijalogu Gorgija ali samo u negativnom kontekstu. U dijalogu Gorgija, Sokrat tvrdi kako kuhari i drugi ljudi koji spremaju hranu se ne bi trebali ponositi svojim zanimanjem te umjetnost i pripremu hrane vidi kao dvije sasvim odvojene vrline, kao primjer navodi jednog pekara, trgovca vinom i Miteka. To je jedan od dokaza kako se u to vrijeme na kulture koje su bile poznate po neumjerenom jelu gledalo sa gađenjem pa samim time se i nije davala velika važnost kuharima, ali unatoč tome Mitek je i dalje uspio biti prvi autor zapsanog recepta koji se u povijesti spominje imenom. Mitek se smatra prvim poznatim autorom pisane kuharice od koje je do danas sačuvan samo jedan, kratak recept. Taj recept je najstariji sačuvani recept na grčkom jeziku te istovremeno najstariji recept na svijetu koji se povezuje sa nekom konkretnom osobom, točnije ima poznatog autora. Prema Dalbyju (2003) jedini sačuvani recept iz Mitekove kuharice se spominje i u Atenejevoj Gozbi sofista. Atenej u tom dijelu spominje i druge kuharice ali niti jedna od njih nije sačuvana, čak niti djelomično.

Iz 2. stoljeća prije Krista postoji djelo Marka Porcija Katona „De agri cultura” koje iako nije samo po sebi kuharica, sadrži recepte koji su pojašnjavali kako što bolje iskoristiti poljoprivredne proizvode koji su se tada uzgajali. De agri cultura se može opisati i kao „dnevnik poljoprivrednika” koji se nije nužno usredotočio na kuhanje nego na život na selu i

2 Dostupno na <https://www.bbc.com/travel/article/20191103-the-worlds-oldest-known-recipes-decoded>

savijete za njega, što je slično kuharicama kakve i danas možemo naći u manjim selima u Hrvatskoj, koje uz recepte uključuju i komentare te bitne svakodnevne informacije za autora, a ujedno i korisnika iste kuharice.

"De re coquinaria" je najstarija poznata kuharica koje je sačuvana u cijelosti i, kako tvrdi Laurioux (1994), jedina je kuharica iz rimske antike koja je preživjela sve do danas, čak jedina i u cijeloj klasičnoj antici, budući da mnoge grčke zbirke ili recepti nisu sačuvani osim u dijelovima koji su često nedovoljni kako bi se protumačio cijeli recept. Ova kuharica nije samo jedna knjiga već više svezaka koji su sadržavali raznovrsne recepte i upute za kuhanje. Autorstvo ovog dijela se pripisuje čovjeku poznatom samo kao Apicije, a napisano je tijekom 4. ili 5. stoljeća. "De re coquinaria" ne fokusira se isključivo na recepte, već također pruža opise prehrambenih običaja i društvenih elemenata povezanih s hranom. Ova zbirka sačuvana je u obliku deset knjiga a ne prvobitnih svezaka, koji pokrivaju različite recepte i aspekte kuhanja. Svaka knjiga pokriva određeni aspekt. Kroz zbirku možemo vidjeti prehrambene navike starih Rimljana a samim time i njihov svakodnevni život.

Prema Zaouali (2007), u 10. stoljeću i Arapi kreću s čuvanjem recepata i objedinjavanjem u zbirke i kuharice. Najpoznatiji arapski autor iz ovog vremena je Abū Muḥammad al-Muẓaffar ibn Naṣr ibn Sayyār al-Warrāq poznatiji kao samo Ibn Sayyar al-Warraḡ iz Bagdada. On je sastavio „Kitāb al-Ṭabīkh", zbir 600 recepata koje je podijelio u 132 poglavlja. „Kitāb al-Ṭabīkh" znači „Knjiga jela" i u sebi sadrži i recepte iz 8. i 9. stoljeća sa cijelog arapskog poluotoka, a neki znanstvenici su mišljenja kako je ovo djelo napisano pod pokroviteljstvom Hamdanidskog princa Sayf al-Dawla, koji je nastojao poboljšati kulturni prestiž vlastitog dvora u Alepu dok je dvor u Bagdadu počeo propadati.

Muḥammad bin al-Ḥasan bin Muḥammad bin al-Karīm al-Baghdadi, obično zvan al-Baghdadi u 13. stoljeću sastavlja drugu verziju Kitāb al-Ṭabīkh koja je uključivala 160 recepta, ali se ova zbirka nastavila proširivati i u nju je kasnije postepeno dodano još 260 recepata, tvrdi Zaouali (2007).

Najstariji zabilježeni recepti na perzijskom jeziku potječu iz 14. stoljeća. Nekoliko recepata preživjelo je iz vremena dinastije Safavida. Među njima se ističu Karnameh iz 1521. godine autora Mohammada Ali Bavarchija, koji sadrži detaljne upute za pripremu preko 130 različitih jela i pekarskih proizvoda i Madat-ol-Hayat iz 1597. godine, autora Nurollaha Ashpaza.

Dalby (2003) je stava kako su i kuharice *Le Viandier de Taillevent* iz Francuske i *The Forme of Cury* iz Engleske koje se uz knjigu *De re coquinaria* smatraju najpoznatijim rukopisnim kuharicama do danas također iz 14. stoljeća.

Le Viandier de Taillevent poznatija i kao samo *Le Viandier* je zbirka recepata čije je autorstvo pripisano Guillaumeu Tirelu. Točan autor se ne može utvrditi sa stopostotnom sigurnošću jer je za srednjovjekovne zbirke recepata bilo uobičajeno da se plagiraju te nadopunjuju djelima drugih autora. Postoje 4 sačuvana rukopisa *Le Viandiera*, od kojih najstarijem, pohranjenom u Sionu, u Švicarskoj, nedostaju dijelovi koji bi mogli upućivati na autora ili dokazati autorstvo. Iz tog razloga se smatra da iako su svi rukopisi pripisani Tirelu, moguće je kako je autor mogao biti netko drugi prema Dalbyju (2003).

The Forme of Cury je zbirka srednjovjekovnih engleskih recepata sastavljena od 9 rukopisa, za koje se vjeruje da su prepisani dijelovi jednog, starijeg rukopisa koji nije sačuvan. Najpoznatiji od ovih rukopisa je „Glavni kuhari kralja Richarda II". Ovu zbirku je imenovao Samuel Pegge iako se naziv *The Forme of Cury* ne koristi samo za jednu zbirku recepata nego i za vrstu kuharica koje su pisane u Engleskoj u srednjem vijeku. Prema Moncorgéu (2016.) postoji vjerovanje kako bi kuharice *Le Viandier* i *The Forme of Cury* mogle biti usko povezane, točnije postoji mogućnost kako je *The Forme of Cury* napisana i sastavljena kao konkurencija francuskoj zbirci. Ovo pokazuje kako su bogati banketi bili statusni simbol i simbol prestiža za srednjovjekovne vladare.

Uz ove dvije kuharice, važno je spomenuti i kuharicu *Liber de Coquina*, također iz 14. stoljeća. Dalby (2003) navodi kako je ona napisana na latinskom i ujedinjuje francusku i talijansku kuhinju. Rukopis se sastoji od dva neovisna dijela, *Tractatus* (1. dio) i *Liber de Coquina* (2. dio). Vjeruje se kako su oba dijela preuzeta iz nedovršenih bilješki jednog francuskog i jednog talijanskog pisca. *Tractatus* se pripisuje nepoznatom autoru iz Francuske a *Liber de Coquina* talijanskom autoru iz okolice Napulja.

Pojavom tiskarskog stroja u 15. stoljeću, prestaju se pisati rukopisne kuharice od velike važnosti, a u 16. i 17. stoljeću, njegova popularizacija dovodi do tiskanja brojnih kuharica i knjiga o domaćinstvu. Iako hrana tada postaje opet znak prestiža i način natjecanja plemića, rukopisne kuharice postaju nešto vezano za domaćinstvo. Velik broj posluge je imao i pisao vlastite rukopisne recepte ali su rijetki od rukopisa postali poznati. Kuharice su osim samih recepata za jela, uključivale i privatne informacije o domaćinstvima, recepte za lijekove i upute za liječenje određenih bolesti.

4. DOSTUPNOST RUKOPISNIH KUCHARICA U AKM U SVIJETU

U povijesti su rukopisne zbirke recepata bile od velikog značaja, pogotovo u vremenima kada je različita hrana i obilje nje označavalo prestiž. U manje ili veće bilježnice su zapisivani osim samih recepata i podaci o svakodnevnom životu. Danas kroz ovakve spise i zbirke spisa, vrlo lako možemo dobiti sliku o svakodnevnom životu naših predaka. Kroz čitanje možemo razumjeti stvarnost u kojoj su tada živjeli posluga, žene ali i cijela domaćinstva. Postavlja se pitanje: Daje li se dovoljna važnost ovakvim rukopisima i jesu li oni danas dobro sačuvani i dostupni javnosti u svijetu. U daljem poglavlju ću reći nešto više o najpoznatijim zbirkama i AKM institucijama u svijetu koje priznaju važnost rukopisnih zbirki recepata.

4.1. The Library of Congress

The Library of Congress (Kongresna knjižnica) je nacionalna knjižnica Sjedinjenih Američkih Država. Nalazi se u Washingtonu, D. C. i najveća je knjižnica na svijetu. Dom je nekih od najznačajnijih i najstarijih rukopisnih kuharica i recepata. Osnovana je 1800. godine kao knjižnica Kongresa SAD-a a danas služi kao dokumentacijsko i informacijsko središte. Dom je nekim od najznačajnijih i najstarijih rukopisnih kuharica kao što je Libro de arte coquinaria (Umijeće kuhanja). To je djelo Maestra Martina iz Coma, kuhara poznatog kardinala je iz 15. stoljeća. Tekst ove kuharice je osmišljen tako da ga svi razumiju i koriste, a napisan je na narodnom jeziku, kako bi ga lakše koristili svi slojevi društva. Autor ovog dijela je Martino de Rossi poznatiji i kao maestro Martino ili Martino iz Coma, talijanski je kulinarski stručnjak kojeg velik broj stručnjaka smatra prvim slavim kuharom zapadnog svijeta. Jednostavni način na koji je pisao recepte te nabrajao sastojke je inspirirao i način na koji se danas pišu recepti a vjeruje se kako je i u svoje vrijeme bio često kopiran. Između 1460. i 1470. u Rimu je kuhao za Ludovica Trevisana, kardinala patrijarha Akvileje, gdje se proslavio po raskošnim banketima, nakon tog prelazi raditi kod Gian Giacomu Trivulzia, milanskog kondotijera, a karijeru završava u Vatikanu. Ova kuharica pokriva cijelo njegove umijeće, od recepta za puding od badema do uputa za spravljanje pauna na način da nakon kuhanja izgleda kao da je i dalje živ. Nešto po čemu ova kuharica ostaje jedno od najboljih rukopisnih dijela je predivan rukopis Maestra Martina koji je na pojedinim stranicama vježbao i kaligrafiju.³ Detaljniji opis dostupan je na mrežna stranicama Kongresne knjižnice kojega potpisuje Kelly (2009).

4.2. Schlesinger Library

³ Dostupno na : <https://guides.loc.gov/community-cookbooks>

Pod punim nazivom The Arthur and Elizabeth Schlesinger Library on the History of Women in America, najveći je i najznačajniji repozitorij svih vrsta dokumenata i zapisa koji opisuju živote i aktivnosti žena u Sjedinjenim Američkim Državama. Nalazi se u sklopu Sveučilišta Harvard.

Knjižnicu je 1906. godine izgradio Bostonski arhitekt Henry Forbes Bigelow pod pokroviteljstvom Andrewa Carnegiea. 26. kolovoza 1943. Maud Wood Park poklanja svoju zbirku knjiga, radova i memorabilije, knjižnica postaje istraživački arhiv i dobija naziv Women's Archives (Ženski arhiv). 1965. godine, knjižnica mijenja naziv u čast Elizabeth Bancroft Schlesinger (1886.-1977.) i njezina supruga Arthura M. Schlesingera (1888.-1965.), koji su bili snažni pristaše misije ove knjižnice. Elizabeth je bila poznata feministica koja se aktivno bavila građanskim poslovima i bila je u savjetodavnom odboru knjižnice, dok je Arthur bio poznati povjesničar i pisac koji je kratko vrijeme predavao na Harvardu.

Misija ove knjižnice je dokumentiranje života žena u Sjedinjenim Američkim Državama i inozemstvu od ranog 19. stoljeća do danas.

Knjižnica posjeduje više od 100 000 arhivskih jedinica, od kojih su oko 20 000 kuharice ili zapisi vezani uz kuhanje, te iako je veći dio tog tiskane kuharice o američkoj kulinarskoj povijesti, u arhivu se nalazi i oko 3500 rukopisnih kuharica. Kuharice pokrivaju vremenski period od 17. do 21. stoljeća, te čak postoje i pojedini zapisi iz 16. stoljeća. Rukopisne kuharice su porijeklom ne samo iz SAD-a nego i iz Francuske, Rusije, Švedske, Grče te Istočne Europe. Ono što razlikuje Schlesinger Library od drugih kulinarskih zbirki jest činjenica da se njihove kulinarske zbirke smještaju unutar bogatog i dubokog konteksta materijala koji dokumentira živote žena te kućni i obiteljski život. Jedno od najznačajnijih djela u ovoj knjižnici su upravo rane rukopisne zbirke recepata Simone Beck, koje je u velikoj donaciji 1992. Julia Child donirala knjižnici. Osim tih rukopisnih zbirki, donacija je uključivala značajnu zbirku radova Simone Beck, Julie Child i Louisette Bertholle (Slika 1). Ovu veliku zbirku dodatno poboljšava i novi materijal koji nedavno pribavljen knjižnici, a sastoji se od 80 pisama, tiskanih spisa i recepata te fotografije Simone Beck.

Slika 1. Simone Beck, Julia Child i Louise Bertholle kuhaju ribu u Ecole des Trois Gourmandes, ca. 1960. Dokumenti Simone Beck. Autor fotografije Paul Child.

Izvor: <https://www.radcliffe.harvard.edu/schlesinger-library/collections/julia-child-2?fbclid=IwAR0T22Qid02gucK0mH2yVeClv2U28cyZqufoBM0EauUMiCzmlP8kjQP3RrU> (pristupljeno 30.8.2023.)

Danas je cijeli sadržaj ove knjižnice moderniziran i dostupan studentima Harvarda online, te ga studenti redovno koriste za istraživanje povijesti žena.⁴ (Schlesinger Library, 2016.)

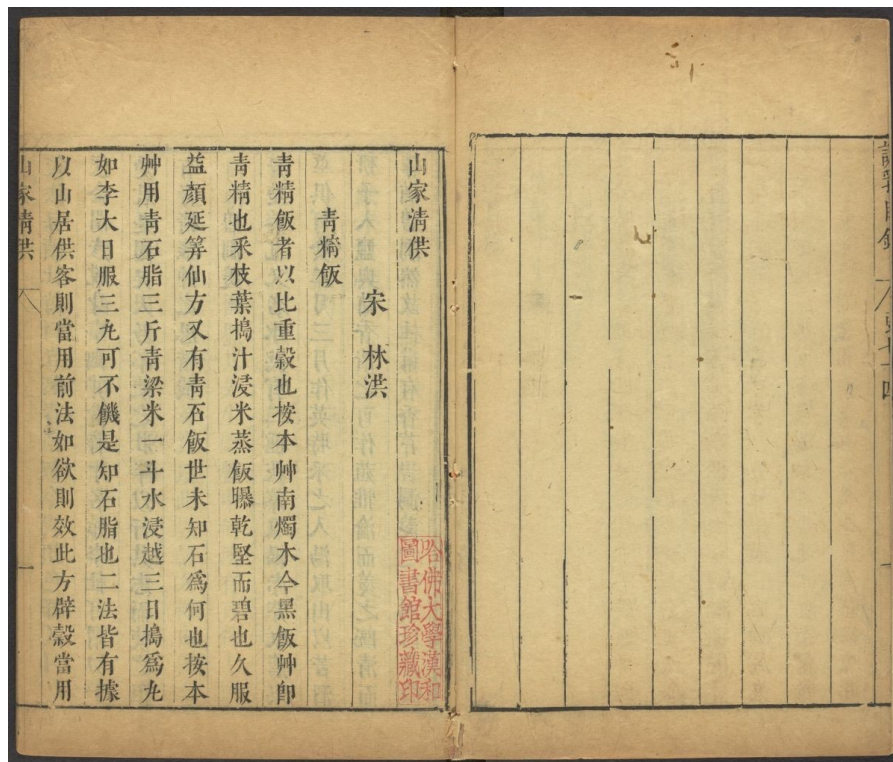
4.3. The Harvard-Yenching Library

Najopsežnija istočnoazijska zbirka koja postoji na Američkim sveučilištima uključuje 1,5 milijuna dijela, uključujući preko 900.000 kineskih, 400.000 japanskih, preko 200.000 korejskih, 30.000 vijetnamskih, 55.000 na zapadnim jezicima, 4.000 tibetanskih, 3.500 mandžurskih i 500 mongolskih. Dom je najstarijim azijskim rukopisnim kuharicama i

⁴ Dostupno na: <https://guides.library.harvard.edu/c.php?g=434417&p=2961428>

receptima koji su dostupni u Zapadnom svijetu te ranim kopijama prvih azijskih zapisanih recepta.

Jedna od kuharica u ponudi ove knjižnice je Shanjia Qinggong (Jednostavna hrana planinskog naroda). To je kuharica iz 13. stoljeća koju je napisao Lin Hong, on je preferirao vegetarijansku ishranu pa su iz tog razloga i većina recepata upravo takva. Pretpostavlja se kako je Shanjia Qinggong najstarija sačuvana kuharica iz Kine. Ova kuharica je često prepisivana i reproducirana, a Harvard-Yenching knjižnica posjeduje kopiju iz 17. stoljeća (Slika 2). Ova verzija uključuje preko 100 recepata i anegdota vezanih uz hranu.

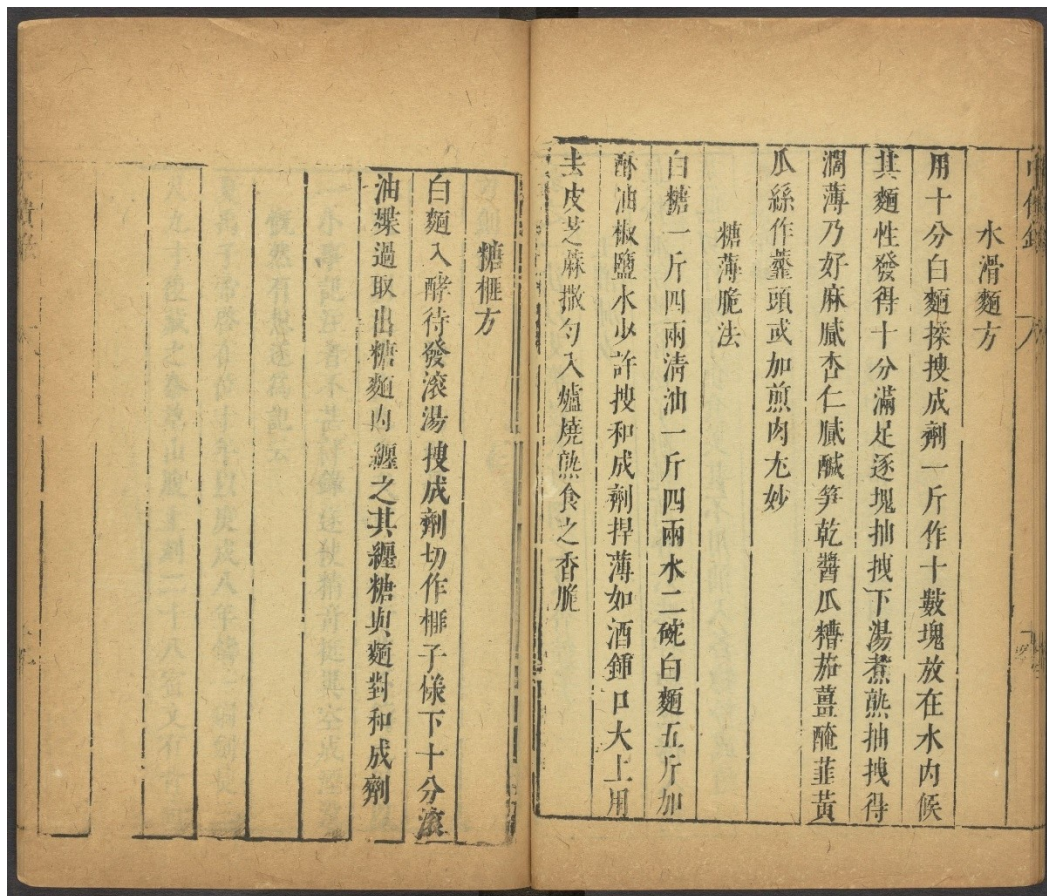

Slika 2. Kopija Shanjia Qinggong na Harvardu

Izvor: <https://www.atlasobscura.com/articles/oldest-cookbooks?fbclid=IwAR2nuRVxaG-pMyGPTLYJbZgNenyLdfbLrPgrcFOy5G795yqlj1ZHgUG2zXo> (pristupljeno 30.8.2023)

Još jedno poznato djelo u ovoj knjižnici je i kopija iz 17. stoljeća Wushi Zhongkuilu (Slika 3). Ovo djelo je također iz 13. stoljeća, prevedeno kao Kuharski priručnik Madame Wu. Jedna je od dvije kuharice kojima je autor žena iz Kine napisana prije 20. stoljeća, a preživjele su sve do danas. Malo je poznato o tome tko je bila Madame Wu, znanstvenici pretpostavljaju da je živjela u širem području Šangaja za vrijeme dinastije Južni Song (1127.-1279.). Priručnik nudi mnoštvo informacija o načinu ishrane za vremena dinastije Song, a vjeruje se kako je

Madame Wu imala slabost prema slatkišima pa je cijelo poglavlje ove kuharice posvetila samo desertima.⁵ (Ewbank i Brown, 2022.)

Slika 3. Harvardska kopija kuharice Madame Wu

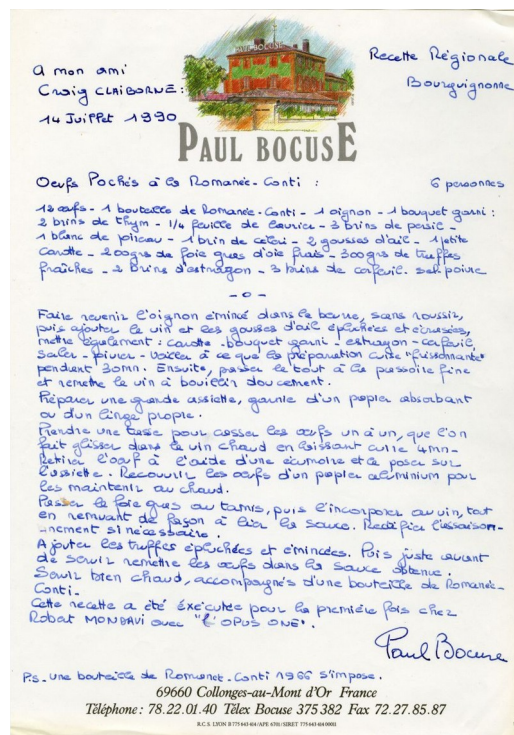
Izvor: <https://www.atlasobscura.com/articles/oldest-cookbooks?fbclid=IwAR2nuRVxaG-pMyGPTLYJbZgNenyLdfbLrPgrcFOy5G795yqlj1ZHgUG2zXo> (pristupljeno 30.8.2023)

4.4. Conrad N. Hilton Library

Ova knjižnica je smještena na kampusu "Culinary Institute of America" u Sjedinjenim Američkim Državama. Ona je istraživački resurs i informacijski centar koji podržava potrebe studenata, fakulteta, i istraživača. Posebno se fokusira na literaturu vezanu uz kuhinju i prehrambenu industriju. Biblioteka je dobila ime po Conradu N. Hiltonu, poznatom hotelijeru i filantropu a osnovana je 1946. godine. Sadrži veliku ponudu kuharica, jelovnika, kulinarskih časopisa i slične literature potrebne za istraživanje kulinarstva. Većina sadržaja ove knjižnice je digitalizirana i dostupna online.

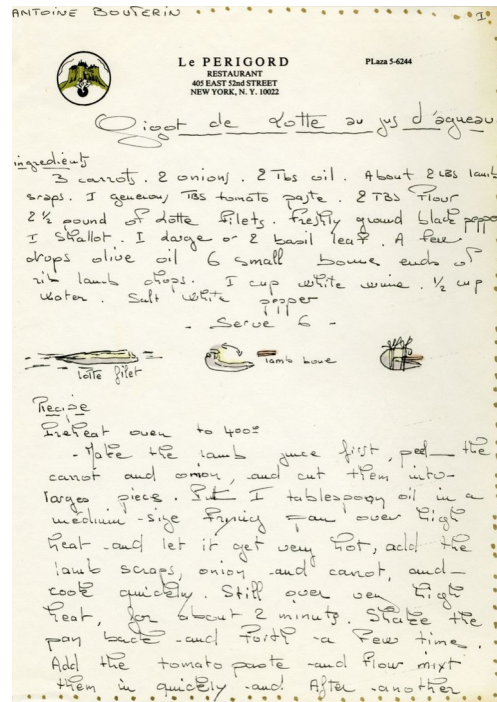
⁵ Dostupno na: <https://www.atlasobscura.com/articles/oldest-cookbooks?fbclid=IwAR2nuRVxaG-pMyGPTLYJbZgNenyLdfbLrPgrcFOy5G795yqlj1ZHgUG2zXo>

Jedna od značajnijih zbirki rukopisnih recepata koju ova knjižnica posjeduje je Craig Claiborne zbirka. Ona sadrži rukopisne recepte koje je na poklon dobio Craig Claiborne za svoj 17. rođendan. On je bio američki autor kulinarskih knjiga, kuharica i autobiografije te novinar i kritičar restorana. Dugo vremena je radio kao kritičar restorana za The New York Times, a kroz život je doprinio razvoju gastronomske kritike u novinama. Kako priča glasi, za svoj 17. rođendan je pozvao brojne poznate kuhare na proslavu u Monte Carlu u rujnu 1990. te je umjesto poklona zatražio recepte (Slike 4 - 6). Ova zbirka se upravo i sastoji od tih recepata koji dobivaju na vrijednosti zbog svoje osobnosti koje prikazuje uzajamno divljenje između kuhara i Claibornea kao pisca i njihovo blisko prijateljstvo. Recepti su ostali u Claiborneovom posjedu do njegove smrti 2000. kada su poklonjeni Institutu kao i značajan dio njegove imovine.⁶ (Conrad N. Hilton Library, 2023)

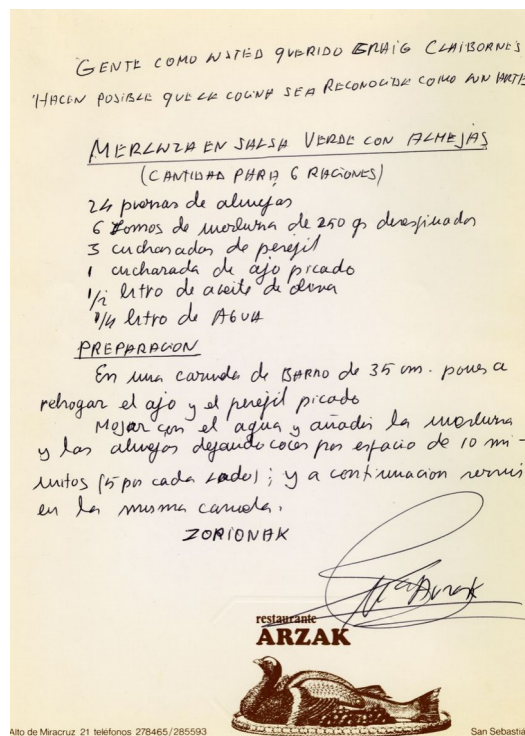
Slika 4. Dar Paula Boscusea Craigu Claiborneu

Izvor: <https://library.culinary.edu/ciaarchives/handwrittenrecipes> (pristupljeno 30.8.2023)

Slika 5. Dar Antoineta Bouterina Craigu Claiborneu

Izvor: <https://library.culinary.edu/ciaarchives/handwrittenrecipes> (pristupljeno 30.8.2023)

Slika 6. Dar Juan-Marie Arzaka Craigu Claiborneu

Izvor: <https://library.culinary.edu/ciaarchives/handwrittenrecipes> (pristupljeno 30.8.2023)

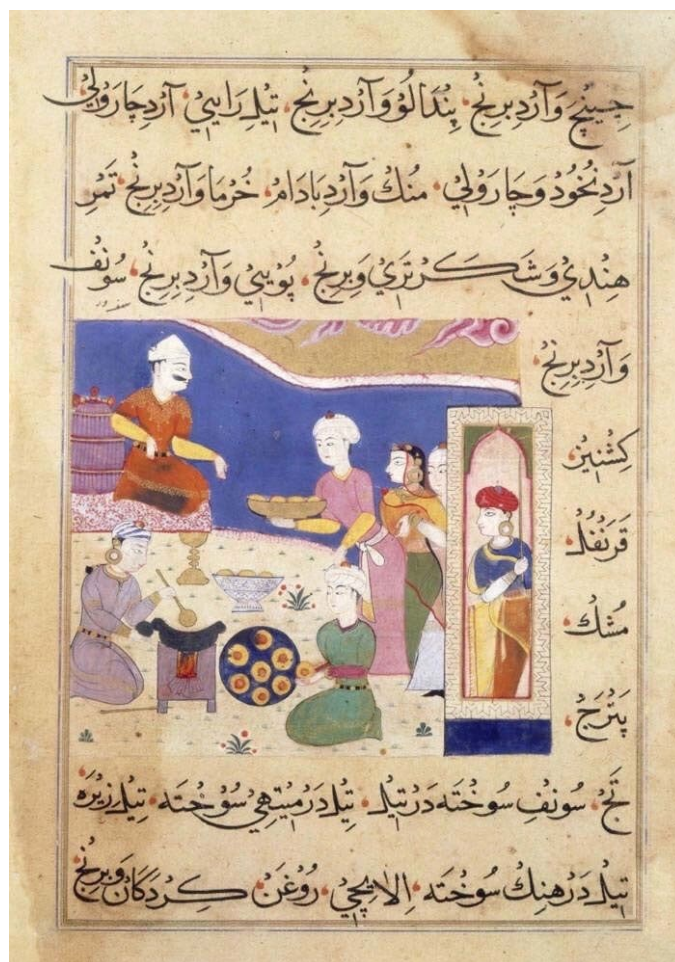
4.5. British Library

Ova istraživačka knjižnica u Londonu je i nacionalna knjižnica Ujedinjenog Kraljevstva te jedna od dvije najveće knjižnice na svijetu. Procjenjuje se da sadrži između 170 i 200 milijuna izložaka iz mnogih zemalja. Ova knjižnica nije specijalizirana kulinarska knjižnica niti knjižnica hrane ali kao nacionalna knjižnica, sadrži veliki broj knjiga i rukopisa proizvedenih u Ujedinjenom Kraljevstvu i Irskoj.⁷ (Ewbank i Brown, 2022) Samim time sadrži i recepte i kuharice a jedna od najkorištenijih zbirki kuharica je *Culinary manuscripts: 19th - 20th century* (Kulinarski rukopisi 19.-20. stoljeća). U 19. stoljeću došlo je do golemog industrijskog razvoja diljem Ujedinjenog Kraljevstva, brzog rasta stanovništva i tehnološkog napretka u proizvodnji i očuvanju hrane. Time je povećana kvaliteta, količina i raznovrsnost hrane, što je cilj prikazati kroz ovu zbirku. Osim stalne prisutnosti kulinarskih rukopisa među zbirkama aristokratskih obitelji i imanja, ova zbirka sadrži i više rukopisa koji potiču iz domova rastuće srednje klase tog doba. Kada uzmemo u obzir to kako je popularnost rukopisnih kuharica, zbog porasta broja jeftinih tiskanih kuharica, naglo pala i nastavila padati od 20. stoljeća, ova zbirka postaje još značajnija i zanimljivija. Također većina rukopisnih zbirki iz 20. stoljeća rijetko dođe do neke od AKM institucija jer su najčešće iz pojedinih domaćinstava i ostaju u obiteljima zbog velike sentimentalne važnosti. Neki prikupljeni recepti ove zbirke s kraja 20. stoljeća su pronađeni u zapisima i bilježnicama značajnih osoba kao što su znanstvenik Donald Mitchie i pjesnikinja Kathleen Raine. Najpoznatiji izlošci iz ove zbirke su: Kuharica gospođe Palmer, domaćice u kući Gransden iz vremena 1810-1829. godine, Računi kuhinjskih ureda kuće Althorp uključujući pekarnicu, slastičarnicu, smočnicu, podrum začina i vina iz vremena 1854.-1857. godine, Jelovnik za kućne večere Sir Williama Schwencka Gilberta, uključujući imena gostiju, 1903.-1913. i Recepti operne pjevačice Berthe Lewis s početka 20. stoljeća.⁸ (British Library)

Jedna od poznatih knjiga recepata koja se nalazi u ovoj knjižnici je i: *Kitāb-i Ni‘matnāmah-i Nāṣ irshāhī* (Slika 7).

⁷Dostupno na: <https://www.atlasobscura.com/articles/oldest-cookbooks?fbclid=IwAR2nuRVxaG-pMyGPTLYJbZgNenyLdfbLrPgrcFOy5G795yqlj1ZHgUG2zXo>

⁸ <https://www.bl.uk/collection-guides/culinary-manuscripts-19-20th-century>

Slika 7. *Kitāb-i Ni'matnāmah-i Nāṣirshāh*

Izvor: <https://www.atlasobscura.com/articles/oldest-cookbooks?fbclid=IwAR2nuRVxaG-pMyGPTLYJbZgNenyLdfbLrPgrcFOy5G795yqlj1ZHgUG2zXo> (pristupljeno 30.8.2023)

Naziv ove knjige je preveden kao Knjiga užitaka Nasir Shaha, a napisana je u 16. stoljeću, u Indiji. Rukopis je na perzijskom jeziku, jednom od glavnih jezika poezije, znanosti i administracije u Indiji u to vrijeme. Vjeruje se kako je napisan pod pokroviteljstvom Ghiyath Shahija, ekscentričnog sultana Malwa u središnjoj Indiji. Kuharica opisuje i Ghiyathovu ljubav prema hrani a uključuje recepte iz Indije i cijele središnje Azije.⁹ (Ewbank i Brown M, 2022)

4.6. Deutschen Kochbuchmuseum – Muzej njemačkih kuharica

⁹ Dostupno na: <https://www.atlasobscura.com/articles/oldest-cookbooks?fbclid=IwAR2nuRVxaG-pMyGPTLYJbZgNenyLdfbLrPgrcFOy5G795yqlj1ZHgUG2zXo>

Otvoren 2. listopada 1988. kao ogranak Muzeja umjetnosti i kulturne povijesti u dortmundskom Westfalen parku, ovaj muzej je bio otvoren do 2011. godine. U središtu pozornosti muzeja bila je Henriette Davidis, koja je živjela u Dortmundu od 1856. do 1876. godine (Framke, 2014). Sadržaj koji je nudio je uključivao je stare štednjake, posuđe za kuhanje i niz rukopisnih kuharica (Deutsches Kochbuchmuseum).¹⁰ Cilj ovog muzeja je bio prikazati sliku obitelji i shvaćanje žene u 19. stoljeću te učinke kulture tog vremena na današnje društvene konvencije (Slika 8). Nakon što je muzej zatvoren, ideja je bila otvoriti ga ponovo na novoj lokaciji, što je planirano za 2015. godinu. Plan je bio napraviti nove izložbe koje bi se usredotočile na dvije bitne teme a to su "Kulturna raznolikost" i "Zdrava, ukusna prehrana". Muzej u ovom obliku nažalost nije otvoren za publiku ali je zato knjižnica muzeja ipak otvorena u svibnju 2023. godine, te su svi rukopisni recepti i kuharice dostupni u njoj.¹¹ (Deutsches Kochbuchmuseum)

Slika 8. Sadržaj muzeja Deutschen Kochbuchmuseum

Izvor:

https://www.dortmund.de/de/freizeit_und_kultur/museen/deutsches_kochbuchmuseum/museum_dkbm/index.html (pristupljeno 30.8.2023.)

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

¹⁰https://www.dortmund.de/de/freizeit_und_kultur/museen/deutsches_kochbuchmuseum/startseite_dkbm/index.html?fbclid=IwAR3U9LaYA_-YO9MuaiqfNr729zeDfP_jlfAQPIvMdqmMrT9dd8D1-N1mTQ

¹¹https://www.dortmund.de/de/freizeit_und_kultur/museen/deutsches_kochbuchmuseum/museum_dkbm/index.html

Metode korištene u ovom istraživanju su: metoda analize, metoda sinteze, metoda apstrakcije, metoda konkretizacije, metoda generalizacije, metoda anketnog intervjuiranja i statistička metoda. Za dodatno istraživanje korišteni su stručna literatura i znanstveni radovi. Od stručne literature korišteni su radovi iz časopisa i knjige.

6. REZULTATI I RASPRAVA

Kako bismo saznali stvarno stanje i utvrdili postoji li interes za rukopisnim kuharicama u AKM institucijama u Hrvatskoj, proveli smo dva anketna istraživanja. Prvo istraživanje bilo je usmjereno na AKM institucije u Hrvatskoj i provedeno je putem elektroničke pošte. Poslali smo cirkularni upit (Sliku 9) na 288 različitih e-mail adresa AKM institucijama u Hrvatskoj. Tekst upita glasio je:

Poštovani,

Studentica sam treće godine preddiplomskog studija "Kulture, medija i menadžmenta" na Akademiji za umjetnost i kulturu u Osijeku te pišem završni rad na temu: "Rukopisne zbirke recepata u AKM institucijama u Hrvatskoj." Javljam vam se radi sljedećih informacija:

Postoje li u Vašem muzeju/knjižnici/arhivu (ovisno o ustanovi kojoj je e-mail poslan) rukom pisani recepti ili kuharice?

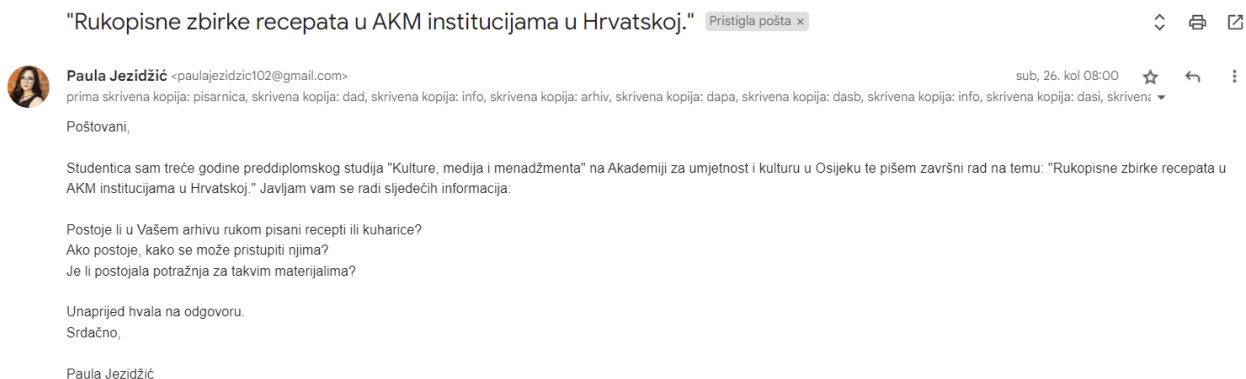
Ako postoje, kako se može pristupiti njima?

Je li postojala potražnja za takvim materijalima?

Unaprijed hvala na odgovoru.

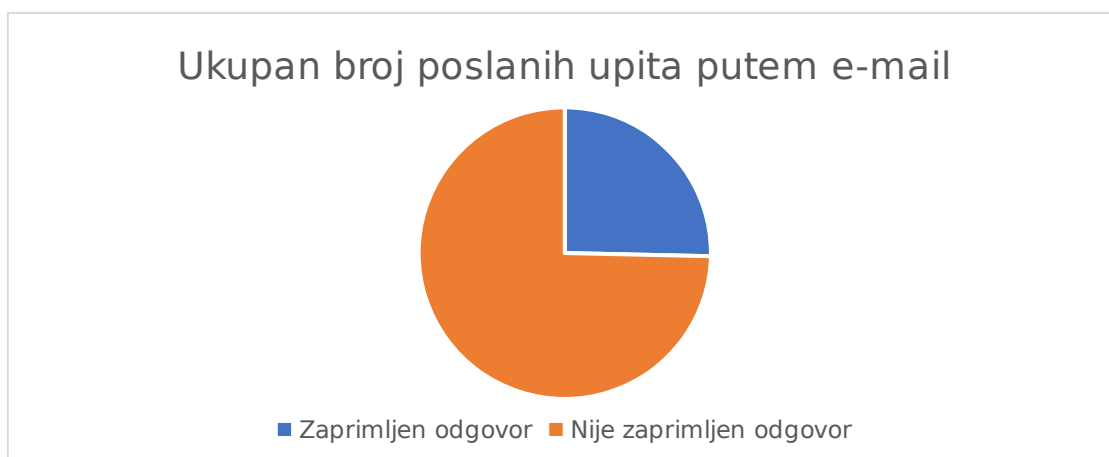
Srdačno,

Paula Jezidžić

Slika 9. Primjer e-mail upita poslana AKM institucijama u Hrvatskoj

Odgovor je stigao od samo 73 institucije (Slika 10) Drugo anketno istraživanje je napravljeno putem aplikacije Google forms i u njemu su sudjelovali građani Hrvatske odgovarajući na pitanja o rukopisnim kuharicama. U drugoj anketi je sudjelovalo 57 ispitanika.

Slika 10. Grafički prikaz odnosa ukupnog broja poslanih mailova i dobivenih odgovora

6.1. Rezultati i rasprava anketnog istraživanja ponude AKM institucija

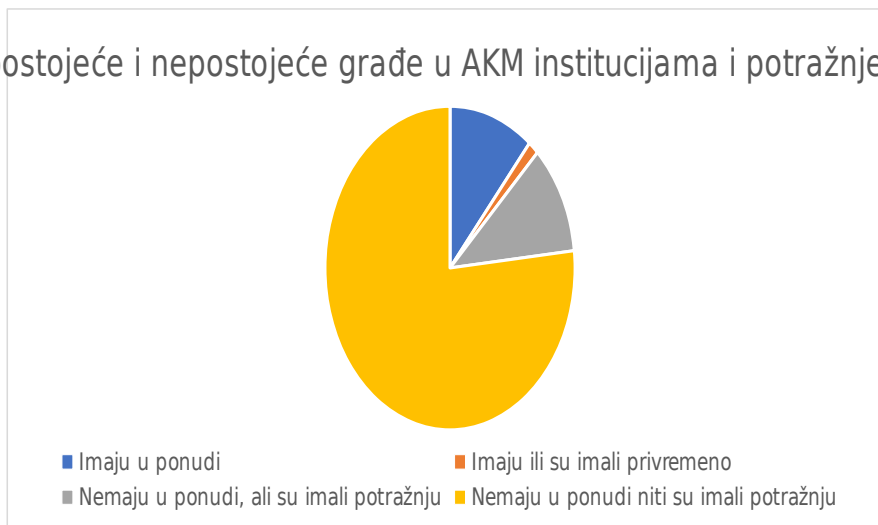
Rezultati istraživanja su sljedeći:

Od 73 zaprimljenih odgovora, 48 su bili predstavnici knjižnica, 16 muzeja i 9 arhiva.

56 institucija nema rukopisne kuharice i nisu imali potražnje za njima, 8 nema ali su imali potražnju, 8 ima u stalnoj ponudi i 1 ima ili je imala privremeno (Slika 11).

Čak 56 institucija nema rukopisne kuharice te u zadnje vrijeme nije imalo potražnju za istim, od tog najviše knjižnica, njih čak 42, potom 7 muzeja i 7 arhiva.

Odnos postojeće i nepostojeće građe u AKM institucijama i potražnje za njima

Slika 11. Grafički prikaz odnosa postojeće i nepostojeće građe u AKM institucija i potražnje za njom

Od 8 institucija koje nemaju rukopisne kuharice ali su imali potražnju za istim, četiri su knjižnice i četiri muzeja.

Rukopisne kuharice, u svojoj stalnoj ponudi ima samo 8 institucija od čega 5 muzeja, jedna knjižnica i dva arhiva, dok u privremenoj ponudi ih ima samo jedna knjižnica.

Budući da je ovo anketno istraživanje napravljeno putem elektroničke pošte, uz svaki odgovor su zaprimljeni neki dodatni podaci koji su nam predstavnici ovih institucija odlučili poslati, ovi podaci će biti navedeni i pojašnjeni u nastavku.

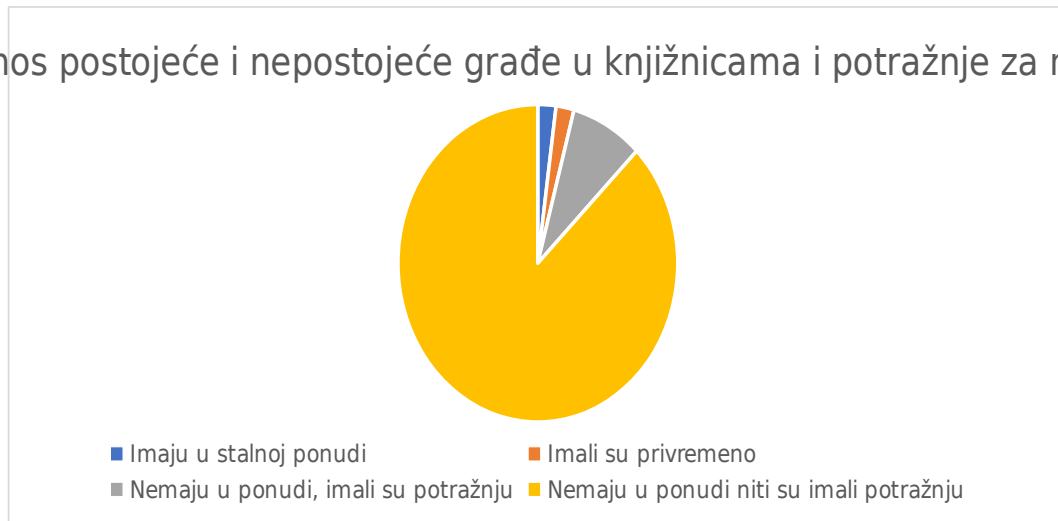
Na temelju ovih informacija o AKM institucija u Hrvatskoj i njihovim rukom pisanim receptima možemo zaključiti kako rukopisne kuharice nisu često traženi materijal u AKM institucijama. Ovu činjenicu možemo pripisati neshvaćanja njihova značaja u znanstvenom i drugim oblicima istraživanja.

Iako je informacije o knjižnicama najlakše bilo pronaći, te je zaprimljen najveći odgovor upravo predstavnika ovih institucija, u njima se može naći najmanji broj rukom pisanih recepata. Uzimajući u obzir kako je od 73 odgovora, čak 48 vezano uz knjižnice, zaprimljene su informacije o najmanje jednoj knjižnici iz svake županije u Hrvatskoj osim Zadarske, što može biti korisno u razumijevanju stvarne situacije kada su rukopisne zbirke u pitanju.

Od 48 knjižnica, samo jedna ima ovakvu građu svojoj stalnoj ponudi i jedna je imala privremeno, 4 su imale potražnju za ovakvom građom a čak 48 ih nema niti je imalo potražnju

(Slika 12). To ukazuje na iznimno oskudnu ponudu u knjižnicama, pogotovo u odnosu na druge AKM institucije.

Odnos postojeće i nepostojeće građe u knjižnicama i potražnje za njom

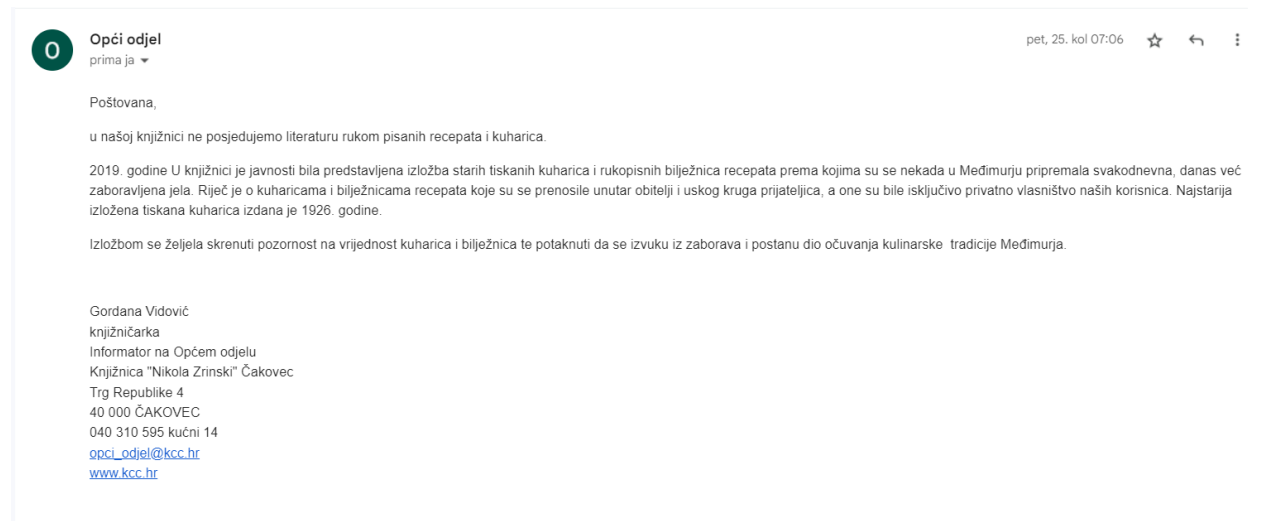

Slika 12. Grafički prikaz odnosa postojeće i nepostojeće građe u knjižnicama i potražnje za njom

Ono što je zanimljivo je to da, iako je u knjižnicama trenutno najmanje ovakvih kuharica, a niti potražnja za njima nije velika, od predstavnika knjižnica možemo dobiti nadasve korisne informacije o prethodnim izložbama i rukopisnim receptima u domaćinstvima. Tako, na primjer, Gradska knjižnica "Ivan Pridojević" u Skradinu trenutno nema rukopisne recepte, ali im je u planu prikupiti bilježnice s receptima i rukopisne recepte, objediniti ih u zbirku, izdati te tako sačuvati od zaborava. U prošlim vremenima, u Skradinu su obitavale ugledne obitelji koje su zapošljavale svoje kućne pomoćnice koje su pomno bilježile sve recepte koje su koristile, posebno one za kolače. Kao rezultat toga, danas postoji obilje starih rukopisnih kuharica i recepata u skradinskim domovima.

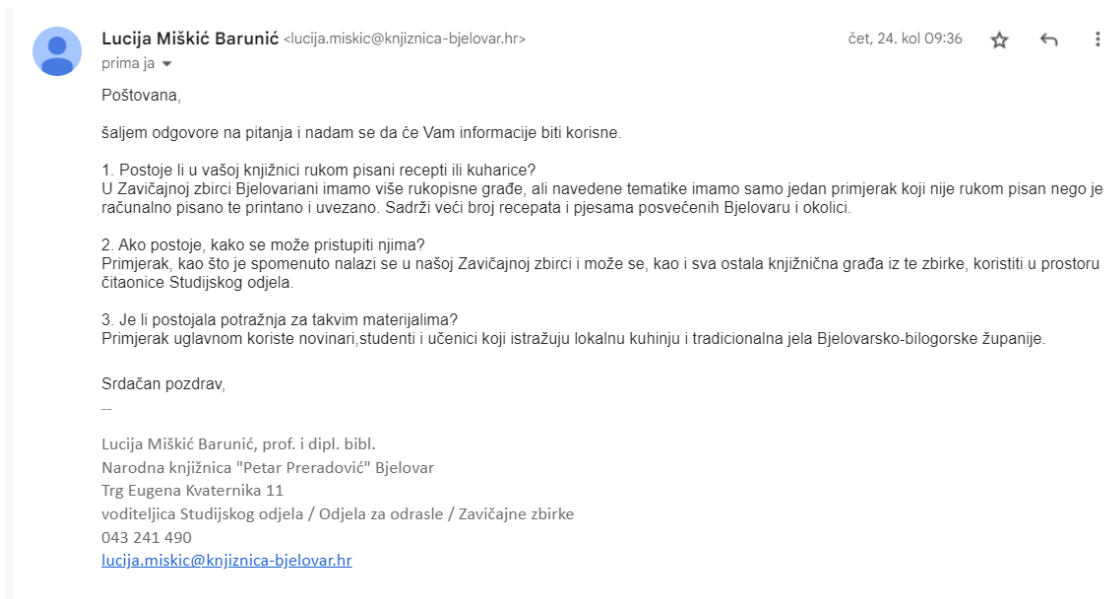
Knjižnica "Nikola Zrinski" Čakovec, prema podacima koje je dostavila knjižničarka Gordana Vidović (Slika 13), trenutno u ponudi nema rukopisne zbirke, no 2019. godine u toj je knjižnici javnosti bila predstavljena izložba starih tiskanih kuharica i rukopisnih bilježnica recepata prema kojima su se nekada u Međimurju pripremala svakodnevna, danas već zaboravljena jela. Radi se o kuharicama i zapisnicima s receptima koje su se tradicionalno prenosile unutar obitelji i među bliskim prijateljicama. Važno je napomenuti da su ovi dokumenti bili strogo u privatnom vlasništvu osoba koje redovito koriste knjižnicu, što sugerira da takve kuharice i dalje postoje i upotrebljavaju se, ali isključivo u okviru domaćinstava kojima pripadaju. Najstarija tada izložena tiskana kuharica izdana je 1926. godine. Izložbom se željela skrenuti pozornost na vrijednost kuharica i bilježnica te potaknuti da se izvuku iz zaborava i postanu dio očuvanja kulinarske tradicije Međimurja. Ovo je

uspješno izvedeno i ilustrira da, unatoč nedostatku redovne ponude ovakvih kuharica, postoji značajna potražnja za njima i njihova vrijednost je prepoznata.

Slika 13. E-mail knjižničarke Gordane Vidović o rukopisnim kuharicama u Knjižnici "Nikola Zrinski" Čakovec

Iako Narodna knjižnica "Petar Preradović" Bjelovar u svojoj zavičajnoj zbirci *Bjelovariana* ima rukopisne spise u velikom broju, nažalost nema niti jednu rukopisnu zbirku recepata. Doduše, kako je navela prof. i dipl. bibl. Lucija Miškić Barunić (Slika 14), posjeduje jednu kuharicu, ali tiskanu. Tu kuharicu uglavnom koriste novinari, studenti i učenici koji istražuju lokalnu kuhinju i tradicionalna jela Bjelovarsko-bilogorske županije. Ovo može biti pozitivan pokazatelj da postoji interes za rukopisnim kuharicama.

Slika 14. E-mail prof. i dipl. bibl. Lucije Miškić Barunić o rukopisnim kuharicama u Narodnoj knjižnici "Petar Preradović" Bjelovar

Jedina knjižnica koja u svojoj ponudi ima rukopisnu kuharicu je Gradska knjižnica Samobor (Slika 15), koja ima samo jednu ovakvu kuharicu. Ona se čuva u Zavičajnoj zbirci knjižnice i dostupna je za uvid. Kuharica je u knjižnicu došla kao poklon te nije dostupna za posudbu.

Odg: "Rukopisne zbirke recepata u AKM institucijama u Hrvatskoj."

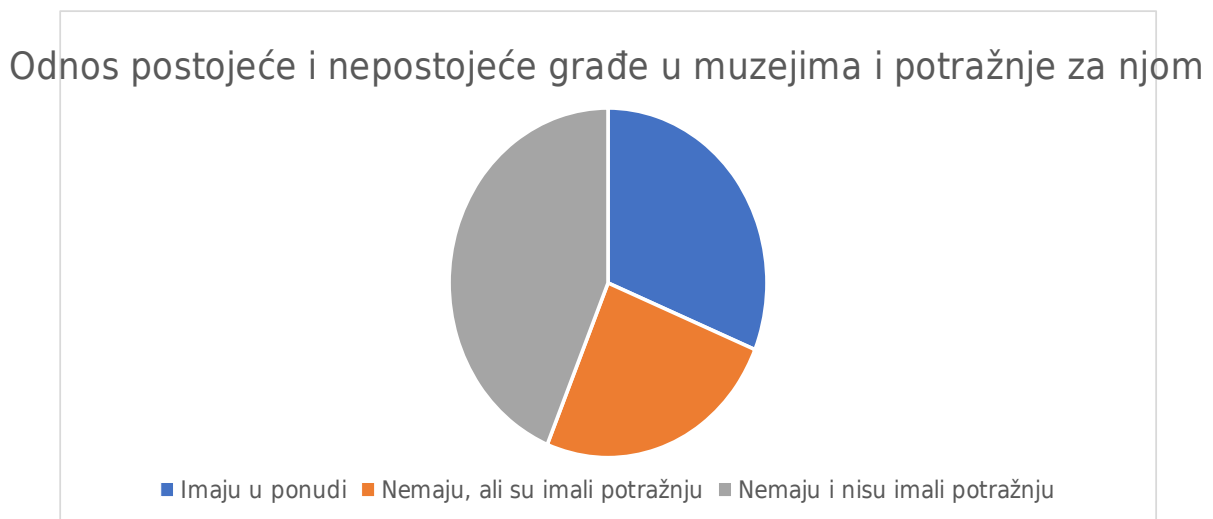
infogks <infogks@samobor.hr>
Prima: Paula Jezidžić <paulajezidzic102@gmail.com>

25. kolovoza 2023. u 08:40

Poštovana, u fondu za posudbu nemamo primjeraka takvih kuharica međutim dobili smo na poklon jednu rukom pisanu kuharicu, koja se čuva u Zavičajnoj zbirci naše knjižnice, a može se dobiti samo na uvid. Lp, GKS

Slika 15. E-mail odgovor Gradske knjižnice Samobor

Na temelju dostupnih podataka, čini se da je najjednostavnije pronaći ovakve zbirke u muzejima u Hrvatskoj. Iako je bilo izazovno prikupiti informacije o muzejima i uspjeli smo dobiti podatke samo o 16 njih, hvale je vrijedna činjenica da pet muzeja ima u svojoj ponudi rukopisne zbirke recepata (Slika 16).

Slika 16. Grafički prikaz odnosa postojeće i nepostojeće građe u knjižnicama i potražnje za njom

Analogno situaciji s knjižnicama, i kod muzeja je često da, iako sami ne posjeduju rukopisne zbirke recepata, takve zbirke postoje u njihovoj blizini, u privatnom vlasništvu građana. Međutim, važno je napomenuti da je prisutnost ovakvih zbirki nešto češća kod muzeja, što ih čini najboljim mjestom za potragu za takvim materijalom. Tako su naprimjer, kako piše Antonia Tomić (Slika 17), u Gradskom muzeju Drniš, bili u doticaju s privatnim zbirkama dostupnim isključivo na uvid, jer su iste ostale u privatnom vlasništvu.

Gradski Muzej

prima ja ▾

pon, 28. kol 09:09

Draga Paula,
nažalost nemamo. Bili smo u doticaju s nekim privatnim kuharicama koje bi nam obitelj dala na uvid,
ali ne i u vlasništvo.
Sretno s istraživanjem.
Lijep pozdrav,
Antonia Tomić

Gradski muzej Drniš

Domovinskog rata 54

22320 Drniš

T 022/886-774

F 022/888-132

Slika 17. E-mail Antonije Tomić o rukopisnim kuharicama u Gradskom muzeju Drniš

Trenutačno Zavičajni muzej Ogulin ne nudi rukopisne kuharice, ali bi moglo doći do promjene stanja. Naime, Udruga žena Ogulin je u protekle dvije godine posvetila svoje aktivnosti očuvanju ogulinske *masnice*, tradicionalnog jela tog kraja. I muzej i udruga prepoznaju važnost rukopisnih zbirki, i ako uspiju prikupiti takav materijal, postoji mogućnost da će Ogulin dobiti svoju vlastitu zbirku, čime će se sačuvati autohtono jelo od zaborava i omogućiti ljudima koji do sada nisu bili blisko upoznati s ovim jelom da ga bolje razumiju.

Kustos povijesnog odjela Gradskog muzeja Varaždin, Davor Kraš je napisao kako ovaj muzej ima pet rukom pisanih kuharica i nekoliko desetaka rukom pisanih recepata dostupnih na uvid u samom muzeju (Slika 18). Gradski muzej Vinkovci, ima rukopisne zbirke recepata u Etnološkom odjelu, ali nisu pronađene dodatne informacije o njima.

From: Davor Kraš [mailto:davor.kras@gmv.hr]
Sent: Wednesday, August 30, 2023 2:36 PM
To: 'GRADSKI MUZEJ VARAŽDIN'
Subject: RE: "Rukopisne zbirke recepata u AKM institucijama u Hrvatskoj."

Poštovana,

U našem muzeju imamo pet rukom pisanih kuharica i nekoliko desetaka rukom pisanih recepata. Ukoliko želite dobiti uvid u građu molio bih Vas da ispunite zahtjev koji se nalazi na našim mrežnim stranicama <https://www.gmv.hr/hr/o-muzeju/uvид-u-muzejsku-gradu/>

a što se tiče samog pregleda najbolje bi to bilo obaviti, ukoliko ste u mogućnosti, na licu mjesta.

S poštovanjem,

Davor Kraš
kustos Povijesnog odjela

Gradski muzej Varaždin
Franjevački trg 10
42 000 Varaždin
Tel.: + 385 (0)42 658 758
www.gmv.hr

Slika 18. E-mail kustosa Davora Kraša o rukopisnim kuharicama u Gradskom muzeju Varaždin

Isto vrijedi i za Muzej grada Koprivnice koji ima takve zbirke, ali njihov broj i ostale pojedinosti nisu dostupne. Na uvid ih se može dobiti isključivo putem zahtjeva koji mora odobriti ravnatelj. Muzej Turopolja posjeduje raznovrsnu rukopisnu građu, uključujući i recepte, no nažalost ne postoje dodatne informacije o tim materijalima, jer nije bilo moguće dobiti informacije putem izravnog kontakta s osobljem muzeja. Ovo ilustrira uobičajenu situaciju u mnogim muzejima u Hrvatskoj koji imaju rukopisne zbirke recepata, a to je nedostatak dostupnih informacija putem interneta. To znači da su takvi materijali svakodnevno dostupni samo onima koji se nalaze u neposrednom okruženju, ako bi željeli rekonstruirati stara jela koristeći rukopisne kuharice.

Danijela Kontić piše kako Muzeju grada Trogira postoje rukopisne zbirke recepata u sklopu fonda *Sentinella* (Slika 19). Prema tekstu iz „Slobodne Dalmacije“ iz 2020. godine¹², ovaj arhivski fond u vlasništvu Muzeja nalazi se tamo od 2014. godine. Prije toga, fond je bio u posjedu obitelji Barbieri, koja je živjela u Trogiru tijekom razdoblja od 17. do 20. stoljeća. Iako nije potpuno jasno iz kojeg razdoblja potječu recepti, većina ih se može povezati s kasnim 19. stoljećem.

¹² Dostupno na: <https://slobodnadalmacija.hr/kultura/ostalo/deset-rijetkih-sacuvanih-oslikanih-stropnih-ploca-iz-15-stoljeca-iz-palace-barbieri-nakon-restauracije-postale-dio-muzeja-grada-trogira-1057627>

knjiznica@muzej-grada-trogira.hr

prima ja ▾

pon, 28. kol 09:59

Poštovana,

U Muzeju grada Trogira u sklopu fonda Sentinella imamo traženu građu. Ukoliko želite, možete doći vidjeti a molimo da se prethodno najavite.

Srdačan pozdrav,

Daniela Kontić

Muzejska dokumentaristica

From: Paula Jezidžić [mailto:paulajezidzic102@gmail.com]

Sent: Friday, August 25, 2023 5:37 PM

To: undisclosed-recipients:

Slika 19. E-mail muzejske dokumentaristice Danijele Kontić o rukopisnim zbirkama recepata u Muzeju grada Trogira

Jedina institucija koja u svojoj ponudi ima rukopisnu zbirku na nekom drugom jeziku osim hrvatskog je Etnografski muzej Istre, o tome piše kustosica Nikolina Rusac (Slika 20), koji ima jednu rukopisnu bilježnicu s receptima na talijanskom jeziku. O toj bilježnici nema puno informacija, osim tog da je iz Pazina i da je nastala oko 1940. godine. Pristup bilježnici je omogućen i vrlo jednostavan te je dostupna svakome tko je za nju zainteresiran. Unatoč tome, navodi Rusac, ne postoji značajna potražnja za njom.

nikolina@emi.hr

prima ivona.orlic, emi, ja ▾

pon, 28. kol 09:25

Poštovana,

U zbirci Arhitektura i oprema kuće Etnografskog muzeja Istre imamo jednu bilježnicu s receptima, rukom pisanu na talijanskom jeziku. Nažalost nemamo mnogo informacija o njoj, samo da je iz Pazina i da je nastala oko 1940. godine.

Pristupiti građi može se ispunjavanjem zahtjeva za pristup informacijama koji možete pronaći na našim stranicama: <https://www.emi.hr/hr/museo/museo/pravo-na-pristup-informacijama/> i daljnjim dogovorom.

Koliko mi je poznato nije dosad postojala potražnja za takvim materijalima.

Ako imate još neka pitanja stojimo na raspolaganju.

Lijep pozdrav,

Nikolina Rusac, kustosica

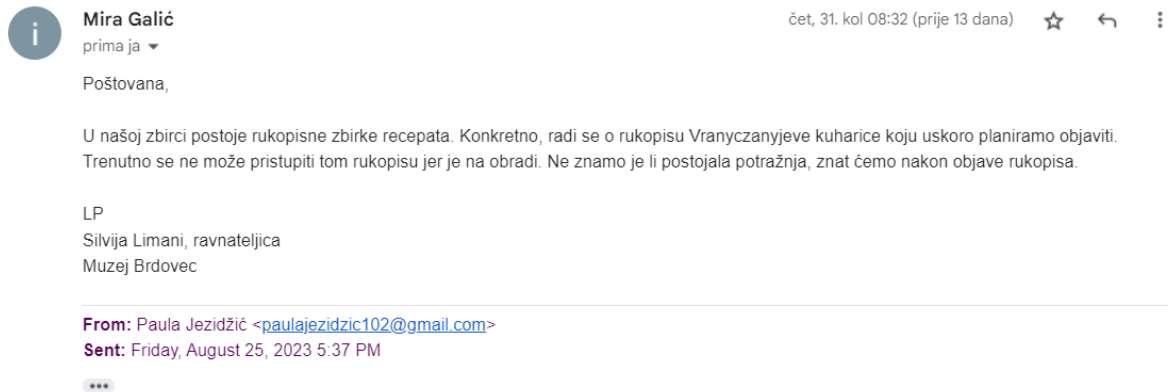
Etnografski muzej Istre/Museo etnografico dell'Istria

www.emi.hr

tel.: 052 622 220

Slika 20. E-mail odgovor kustosice Nikoline Rusac o rukopisnoj kuharici u Etnografskom muzeju Istre

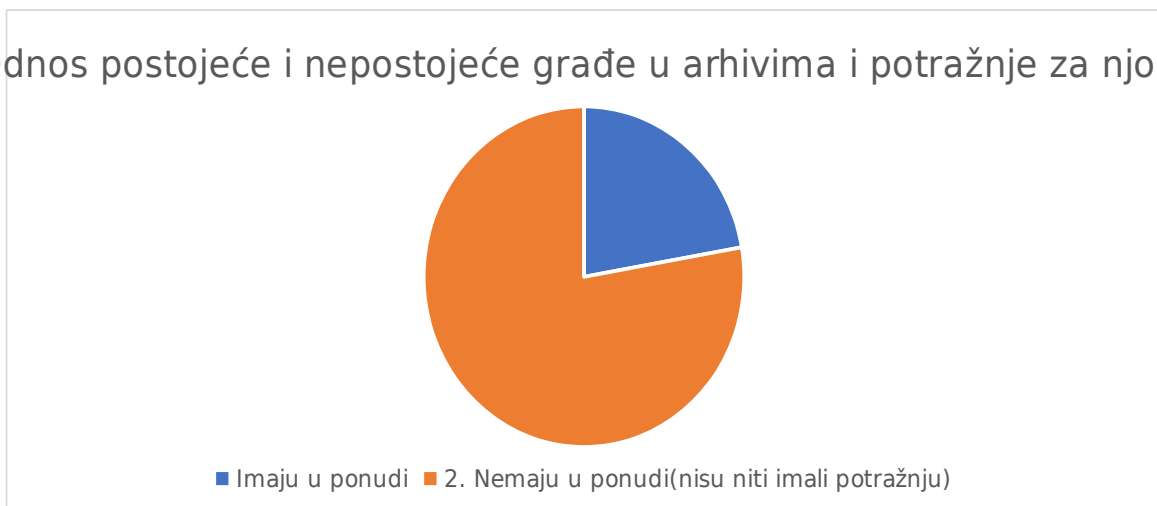
Jedan od muzeja koji zasad ne nudi rukopisne recepte i kuharice je Muzej Brdovec, no uskoro će se to promijeniti. Ravnateljica Silvija Limani izvijestila je, kao što je vidljivo na Slici 21, da trenutno obrađuju rukopis Vranyczanyjeve kuharice i planiraju ga uskoro objaviti. Iako trenutno nije dostupan za pregled, uskoro će zainteresirani dobiti tu mogućnost. Važno je napomenuti da ovaj muzej do sada nije bilježio potražnju za receptima i kuharicama, ali objava ovog materijala bi u tom smislu mogla izazvati promjenu.

Slika 21. E-mail odgovor ravnateljice Silvije Limani o rukopisnim kuharicama u Muzeju Brdovec

Od devet arhiva, dva imaju rukopisne zbirke i kuharice (Slika 22), od toga jedan je državni, a drugi biskupijski.

Odnos postojeće i nepostojeće građe u arhivima i potražnje za njom

Slika 22. Grafički prikaz odnosa postojeće i nepostojeće građe u arhivima i potražnje za njom

Nadbiskupijski arhiv u Đakovu u ponudi ima dvije rukopisne kuharice i rukopisne zbirke napravljene od menija u kojima su bili napisani popisi sastojaka. Jedna od rukopisnih kuharica je bilježnica u osobnom arhivskom fondu Rudolf Šverer pod nazivom „Sestra Štefanija Grković Dr. Drago Ljutomerski. Zdrava hrana - dugo zdravlje" uz koju je i izvadak iz "Naš Dom" Domaćica u kuhinji (Kuhaći sanduk) te mnogobrojni zasebni recept koje je arhivu darovala Mira Vučetić. U osobnom arhivskom fondu Ilija Anaković je svežanj "Recepti, jelovnici" u kojem se nalaze rukom i strojno pisani jelovnici o određenim prigodama, ali i pojedini recepti za jelo. Gradivo nije potpuno sređeno, ali se može konzultirati i citirati. Zbirka napravljena od rukom pisanih i tiskanih jelovnika je iz vremena biskupa Akšamovića¹³. Jelovnici iz ove zbirke su zapisani na malim listićima i sadrže samo popis sastojaka, ali ne i način spravljanja jela.

Od državnih arhiva, jedini od šest arhiva koji su odgovorili na upit, a koji ima rukopisne kuharice i recepte jest Državni arhiv u Zadru. Matea Bakmaz (Slika 23) navodi da se ovo gradivo nalazi u privatnim ili obiteljskim arhivskim fondovima te niti jedna nije izložena kao posebna arhivska jedinica. Također se u arhivskim fondovima može pronaći i poneki pisani recept, nekad izdvojen kao posebna arhivska jedinica. Kao primjer jedne od ovih kuharica jest rukopisna kuharica Ide Stamać koja se nalazi u obiteljskom fondu Petrović – Stamać. Kuharica je napisana tijekom 1930.-ih godina u Molatu, kako je naveo don Oleg Petković (Slika 24) iz Biskupijskog arhiva Šibenik (Slika 24).

¹³ Biskupovao od 1920. do 1951. godine te je u tom vremenu obnovio katedralu u Đakovu koja je pretrpjela štetu u požaru 1933. godine, unaprijedio je administraciju vlastelinstva biskupa Đakova; također je financijski podržavao brojne kulturne, obrazovne i vatrogasne organizacije.

Odg: "Rukopisne zbirke recepata u AKM institucijama u Hrvatskoj." Pristigla pošta x

Matea Bakmaz <matea@gkzd.hr>

prima ja ▾

uto, 29. kol 18:12

Poštovana,

Gradska knjižnica Zadar ne posjeduje u svom fondu rukom pisane recepte i kuharice. Za tu vrstu građe možete se, na zadarskom području, s upitom obratiti Znanstvenoj knjižnici Zadar (zkzd@zkzd.hr) i Državnom arhivu Zadar (dazd@dazd.hr).

Sretno s potragom!

Pozdrav

Matea Bakmaz

Odnosi s javnošću

Gradska knjižnica Zadar

Ul. Stjepana Radića 11b, 23000 Zadar

matea.bakmaz@gkzd.hr

tel. 023 301 103

mob. 091 727 04 98

Slika 23. E-mail odgovor kustosice Mateje Bakmaz o rukopisnim kuharicama u Državnom arhivu u Zadru

Oleg Petrović

prima ja ▾

pet, 25. kol 19:08

Ne postoji, ali u mojoj obiteljskom fondu Petrović -Stamać u Državnom arhivu u Zadru postoji od moje tete Ide Stamać kuharica iz Molata čini mi se da je iz 1930.-tih u rukopisu.

Slika 24. E-mail odgovor don Olega Petrovića o rukopisnim kuharicama u Državnom arhivu u Zadru i Biskupijskom arhivu Šibenik

U Državnom arhivu u Dubrovniku ne postoje rukopisi kuharica i/ili recepata, niti je bilo potražnje za njima, ali je postojala potražnja za tiskanim kuharicama i literaturi vezanoj uz pojedine namirnice.

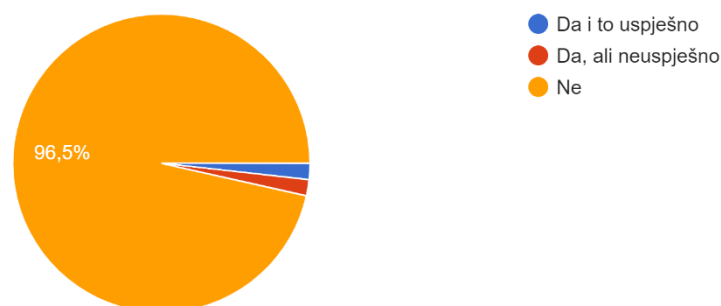
Takvi odgovori ukazuju na zaključak da je prisutnost ovakvih materijala u arhivima rijetka pojava te u slučajevima kada i postoje, obično se radi o privatnim fondovima koji nisu dostupni široj javnosti.

6.2. Rezultati i rasprava anketnog istraživanja "Rukopisne zbirke recepata u AKM institucijama u Hrvatskoj."

Zanimalo nas je postoji li doista zanimanje za istraživanje rukopisnih zbirki recepata u AKM institucijama. U tu svrhu postavili smo online anketu sa samo dva, ali vrlo bitna pitanja pomoću platforme Google Forms. Osim općih pitanja o dobi i spolu, pitanja na temu rukopisnih zbirki recepata bila su formatu višestrukog izbora. Odgovor smo dobili od 57 osoba iz različitih dijelova Hrvatske. Sudionici ankete su podijeljeni u različite dobne skupine, tri ispitanika su u dobi 18-21 godinu, 31 ispitanik je u dobi 22-28 godina, 20 ispitanika je u dobi 29-40 godina i tri ispitanika su u dobi 41 godinu ili stariji. U anketi je sudjelovalo 40 žena i 13 muškaraca.

Na upit *Jeste li ikada ranije tražili rukopisne kuharice u institucijama kao što su arhivi, knjižnice ili muzeji?* odgovorila je jedna osoba (1,8%) s potvrdnim odgovorom da je to učinila uspješno, druga osoba (1,8%) također s potvrdnim odgovorom, ali neuspješnim, dok je 55 osoba (96,5%) odgovorilo negativno (Slika 25).

Jeste li do sada ikad tražili rukopisne kuharice u AKM(arhivi, knjižnice ili muzeji) institucijama?
57 odgovora

Slika 25. Grafički prikaz odgovora na pitanje: *Jeste li do sada ikad tražili rukopisne kuharice u AKM (arhivi, knjižnice ili muzeji) institucijama?*

Na upit *U kojoj od AKM institucija?* jedan je ispitanik/ca potvrdio/la da je tražio/la rukopisne kuharice u arhivu, dok je jedna osoba to isto pokušala u knjižnici. Ispitanik koji je odgovorio s *Da i to uspješno* tražio je kuharice u knjižnici, dok je ispitanik koji je odgovorio s *Da, ali neuspješno* pokušavao pronaći kuharice u arhivu. Nijedan od ispitanika nije pokušao pronaći kuharice u muzeju.

Zaključno, rukopisne se kuharice rijetko traže ili nalaze u hrvatskim AKM institucijama. Iznenadujuće, samo 3,5% ispitanih je ikada tražilo rukopisne kuharice u ovim institucijama, a polovica njih nije uspjela pronaći što su tražili. Ovaj izuzetno nizak postotak ukazuje na ozbiljnu rijetkost ovog gradiva u hrvatskim AKM institucijama., ali nepoostajanje interesa za ovu vrstu kulturne baštine.

7. ZAKLJUČAK

Rukopisne zbirke recepata predstavljaju neprocjenjiv dio kulturne baštine i povijesti, omogućujući nam da zavirimo u gastronomsku prošlost i svakodnevni život različitih zajednica. Kroz provedeno istraživanje, potvrdili smo da su rukopisne zbirke recepata prisutne u mnogim AKM institucijama diljem svijeta, pridonoseći time raznolikosti i bogatstvu kulturne ponude tih institucija. Međutim, u Hrvatskoj se suočavamo s izazovima vezanim uz očuvanje i dostupnost ovakve građe.

Rukopisne zbirke recepata često ostaju u obiteljskom vlasništvu i nisu lako dostupne široj javnosti. Potrebno je pažljivo razmotriti strategije za očuvanje i promociju rukopisnih zbirki recepata u Hrvatskoj kako bismo osigurali njihovu dostupnost i istraživanje za buduće generacije. Ovaj rad naglašava važnost istraživanja i dokumentiranja rukopisnih zbirki recepata kao dijela kulturnog nasljeđa te potrebu za suradnjom između institucija, istraživača i zajednice kako bismo sačuvali ovu dragocjenu baštinu.

Nadalje, rukopisne zbirke recepata imaju ključnu ulogu u razumijevanju kulinarske povijesti, kulture i identiteta naroda. Stoga je od vitalnog značaja nastaviti raditi na njihovom očuvanju i dostupnosti kako bismo sačuvali bogato nasljeđe koje nam pružaju.

Jedan od važnih zaključaka ovog istraživanja je potreba za suradnjom između AKM institucija, istraživača i zajednice kako bismo očuvali i promovirali ovu vrijednu baštinu. Također, važno je educirati javnost o značaju rukopisnih zbirki recepata te poticati njihovo donošenje u institucije poput muzeja, arhiva i knjižnica.

Naposljetku, rukopisne zbirke recepata ne predstavljaju samo gastronomsku povijest, već i kulturnu i društvenu povijest. One nam omogućavaju razumijevanje načina života i prehrambenih preferencija prošlih generacija te pružaju uvid u promjene u kulinarstvu i prehrani kroz vrijeme. Stoga je važno nastaviti raditi na očuvanju i pristupnosti ovih zbirki kako bismo sačuvali dragocjeno nasljeđe koje nam pružaju.

8. POPIS LITERATURE:

1. Capatti, A., & Montanari, M. (2013). *Italian Cuisine: A Cultural History*. New York: Columbia University Press.
2. Dalby, A. (1996). *Siren Feasts*. Abingdon, Oxon, Oxfordshire: Routledge.
3. Dalby, A. (2013). *Food in the Ancient World from A to Z*. Oxfordshire: Routledge.
4. Framke, G. (2014). *Wiedereinrichtung des Deutschen Kochbuchmuseums Dortmund*.
5. Jenkins, N. (2007). "Two Ways of Looking at Maestro Martino." *Gastronomica*, 7(1), str 97-103.
6. Kuharić, D. (2023). *Štih i šmek: semantika privatnog*. Vinkovci: Svjetla grada d.o.o. i AUKOS
7. Laurioux, B. (1994) "Cuisiner à l'Antique: Apicius au Moyen Age." *Medievales*, 26, 19-30.
8. Scully, T. (Ed.). (1988). "Introduction." *Le viandier de Guillaume Tirel dit Taillevent*. Ottawa: University of Ottawa Press.
9. Zaouali, L. (2007). *Medieval Cuisine of the Islamic World*. Berkeley: University of California Press.

Web stranice:

1. Archives and Special Collections 2023.
<https://library.culinary.edu/ciaarchives/handwrittenrecipes> (pristupljeno 25. 8. 2023.).
2. Community Cookbooks: An Online Collection 2020.
<https://guides.loc.gov/community-cookbooks> (pristupljeno 25. 8. 2023.).
3. Culinary manuscripts: 19th - 20th century 2019. <https://www.bl.uk/collection-guides/culinary-manuscripts-19-20th-century> (pristupljeno 25. 8. 2023.).
4. Deutsches Kochbuchmuseum 2023.
https://www.dortmund.de/de/freizeit_und_kultur/museen/deutsches_kochbuchmuseum/startseite_dkbm/index.html?fbclid=IwAR3U9LaYA_-YO9MuaiqfNr729zeDfP_jlfAQPIvMdqmMrT9dd8D1-N1rnTQ (pristupljeno 30. 8. 2023.).
5. DIGITIZING MATERIAL CULTURE: HANDWRITTEN RECIPE BOOKS, 1600–1900 2017. <https://circulatingnow.nlm.nih.gov/2017/04/13/digitizing-material-culture-handwritten-recipe-books-1600-1900/> (pristupljeno 25. 8. 2023.).
6. Facts and figures of the British Library 2017. <https://www.bl.uk/about-us/our-story/facts-and-figures-of-the-british-library> (pristupljeno 25. 8. 2023.).
7. Handwritten recipe 1575 2019. <https://www.bl.uk/learning/timeline/item107668.html>
8. Harvard Radcliffe Institute - Julia Child <https://www.radcliffe.harvard.edu/schlesinger-library/collections/julia-child-2?fbclid=IwAR0T22Qid02gucK0mH2yVeClv2U28cyZqufoBM0EauUMiCzmlP8kjQP3RrU> (pristupljeno 31. 8. 2023.).
9. The world's oldest-known recipes decoded 2017.
<https://www.bbc.com/travel/article/20191103-the-worlds-oldest-known-recipes-decoded> (pristupljeno 25. 8. 2023.).
10. Ewbank A., Brown M. 2022. The Oldest Cookbooks From Libraries Around the World <https://www.atlasobscura.com/articles/oldest-cookbooks?fbclid=IwAR2nuRVxaG-pMyGPTLYJbZgNenyLdfbLrPgrcFOy5G795yqlj1ZHgUG2zXo> (pristupljeno 30. 8. 2023.).
11. UK Web Archive 2023. <https://www.bl.uk/collection-guides/uk-web-archive> (pristupljeno 25. 8. 2023.).
12. Research Guides Schlesinger Library on the History of Women in America 2016.
<https://guides.library.harvard.edu/c.php?g=434417&p=2961428>
13. Deset rijetkih sačuvanih oslikanih stropnih ploča iz 15. stoljeća iz palače Barbieri nakon restauracije postale dio Muzeja grada Trogira 2020.
<https://slobodnadalmacija.hr/kultura/ostalo/deset-rijetkih-sacuvanih-oSlikanih->

[stropnih-ploca-iz-15-stoljeca-iz-palace-barbieri-nakon-restauracije-postale-dio-muzeja-grad-trogira-1057627](#) (pristupljeno 25. 8. 2023.).

9. PRILOZI

Slika 1. Simone Beck, Julia Child i Louise Bertholle kuhaju ribu u Ecole des Trois Gourmandes, ca. 1960. Dokumenti Simone Beck. Autor fotografije Paul Child.....	8
Slika 2. Kopija Shanjia Qinggong na Harvardu.....	9
Slika 3. Harvardska kopija kuharice Madame Wu.....	10
Slika 4. Dar Paula Boscusea Craigu Claiborneu.....	11
Slika 5. Dar Antoineta Bouterina Craigu Claiborneu.....	12
Slika 6. Dar Juan-Marie Arzaka Craigu Claiborneu.....	12
Slika 7. Kitāb-i Ni‘matnāmah-i Nāš irshāh.....	14
Slika 8. Sadržaj muzeja Deutschen Kochbuchmuseum.....	15
Slika 9. Primjer e-mail upita poslana AKM institucijama u Hrvatskoj.....	17
Slika 10. Grafički prikaz odnosa ukupnog broja poslanih mailova i dobivenih odgovora.....	17
Slika 11. Grafički prikaz odnosa postojeće i nepostojeće građe u AKM institucija i potražnje za njom.....	18
Slika 12. Grafički prikaz odnosa postojeće i nepostojeće građe u knjižnicama i potražnje za njom.....	19
Slika 13. E-mail knjižničarke Gordane Vidović o rukopisnim kuharicama u Knjižnici "Nikola Zrinski" Čakovec.....	20
Slika 14. E-mail prof. i dipl. bibl. Lucije Miškić Barunić o rukopisnim kuharicama u Narodnoj knjižnici "Petar Preradović" Bjelovar.....	20
Slika 15. E-mail odgovor Gradske knjižnice Samobor.....	21
Slika 16. Grafički prikaz odnosa postojeće i nepostojeće građe u knjižnicama i potražnje za njom.....	21
Slika 17. E-mail Antonije Tomić o rukopisnim kuharicama u Gradskom muzeju Drniš.....	22
Slika 18. E-mail kustosa Davora Kraša o rukopisnim kuharicama u Gradskom muzeju Varaždin.....	23
Slika 19. E-mail muzejske dokumentaristice Danijele Kontić o rukopisnim zbirkama recepata u Muzeju grada Trogira.....	24

Slika 20. E-mail odgovor kustosice Nikoline Rusac o rukopisnoj kuharici u Etnografskom muzeju Istre.....	24
Slika 21. E-mail odgovor ravnateljice Silvije Limani o rukopisnim kuharicama u Muzeju Borovec.....	25
Slika 22. Grafički prikaz odnosa postojeće i nepostojeće građe u arhivima i potražnje za njom	25
Slika 23. E-mail odgovor kustosice Mateje Bakmaz o rukopisnim kuharicama u Državnom arhivu u Zadru.....	27
Slika 24. E-mail odgovor don Olega Petrovića o rukopisnim kuharicama u Državnom arhivu u Zadru i Biskupijskom arhivu Šibenik.....	27